1) При утворенні ботанізмів у вищезазначених мовах найбільш продуктивною є моделі ‘іменник + іменник’ та ‘прикметник + іменник’. Композити утворені з трьох компонентів та, які містять у якості першого компоненту дієслово, є менш продуктивними.

2) Терміни-композити, які утворені поєднанням трьох іменникових основ, існують лише в німецькій та нідерландській мовах. В англійській мові є такі моделі, в яких другим та третім компонентом може бути прийменник, прикметник та іменник.

3) Іменники з показником чоловічого роду мають найбільший відсоток продуктивності. Дещо нижчий показник мають іменники жіночого та середнього роду. Непродуктивну групу утворюють іменники, які мають показник множини. Композити англійської мови не підлягали класифікації, тому що вони не мають формальних ознак для позначення роду.

Література

Абрамов Б.А. Теоретическая грамматика немецкого языка. – М.: Изд-во Владос, 2004. – 286 с. *Воронцова Г.Н.* Очерки по грамматике английского языка: Учеб. пособие. - М.: Высш. шк., 1960. – 399 с. *ДренясоваТ.Н., ШечковаЛ.С.* Нидерландский язык. Практический курс. Москва Высшая школа 1993г. – 111с. *Кобрина Н.А.* и др. Грамматика английского языка. Морфология. Синтаксис. – СПб.: Союз, 1990. – 211 с. *Лейн К.* Немецко-русский (основной) словарь: - 5-е изд., стереотип. – М.: Рус.яз., 1998. – 1040 с. *Миронов С.А.* Большой нидерландско-русский словарь. - Изд. 2-е, испр., 2002. - 920 С. *Мюллер В.К.* Англо-русский словарь – М.: ООО „Издательство Оникс”; СПб.: ООО „Издательство „Золотой век”, 2006. – 976с.

ПРОСАЛОВА Я.В.
(*Донецький нац. ун-т*)

РОЗВИТОК АНГЛІЙСЬКОЇ ЛЕКСЕМИ *"HOUSE"*

1. Вступні зауваження

Стаття присвячена дослідженню однієї з лексичних одиниць, що входить до складу лексико-семантичної групи назв житлових будівель в англійській мові, а саме лексеми *house*. Наділена значенням узагальнюючого характеру, ця лексема може належати і до інших лексико-семантичних груп, таких, як суспільні (у значенні 'комерційна компанія, фірма'), освітні ('навчальний заклад, школа'), розважальні ('клуб, ресторан' або 'бордель') будівлі тощо [Macmillan 2002, с. 697]. За предметом цього дослідження на сьогодні існує велика кількість літератури, однак у центрі уваги не лінгвістичні аспекти вивчення лексеми *house*, а практичні – архітектурні й будівельні параметри, наприклад: матеріали, використані при будівництві, на основі яких виокремлюються певні типи будівель (дерев'яні, бетонні, кам'яні, цегляні, ін.), способи зовнішнього оздоблення будівель, архітектурні рішення у плануванні, конструкції будівель, а також легенди, спогади про будівництво певних показових споруд Англії або ж огляд житлових будинків певної місцевості, що мають історичну цінність [Crowther 1999, с. С20-С27; Carley 1997; Bell 2006; Jenkins 2003; Higginbotham 2000].

Значення багатьох слів із часом змінювалося і досі змінюється – це загальновідомий факт, вважає Е.Ляйзі [Leisi 1985, с. 125]. Причини зміни значень досить докладно розглядаються у працях М.Алоні і П.Деккера [Aloni, Dekker 2007], Д.Крістала [*Crystal* 1997], Е.Ляйзі [Leisi 1985], С.Ульмана [Ullmann 1972] та ін. Було навіть чимало спроб, хоча й невдалих, як зауважив Е.Ляйзі, відшукати певний

аналогічний для усіх порядок, "закон" розвитку значень слів, однак "…неможливо поділити різні і фактично незліченні випадки зміни значень на відносно невелику кількість категорій" [Leisi 1985, с. 135].

Необхідність діахронічного дослідження мови для розуміння її синхронічних зрізів підкреслював Бодуен де Куртене [Бодуэн де Куртенэ 1963, с. 349]. Мета статті полягає у дослідженні семантичної структури лексеми *house* у діахронічному зрізі і передбачає розв'язання таких завдань: 1) визначення вихідного значення та його походження; 2) простеження розвитку первинних значень лексеми *house* у давньоанглійський період; 3) дослідження похідних значень, що виникли у процесі подальшого розвитку лексеми; 4) встановлення мовних засобів, що спричинюють появу нових ЛСВ. Предметом дослідження є сукупність прямих і переносних значень лексеми *house* в англійській мові в їх еволюції.

2. Етимологія лексеми *house*

Докладну інформацію про історію лексеми *house* містять тлумачні й етимологічні словники (див. [Barnhart 1995; Brown 1993; Hoad 1996; Klein 1971; Partridge 2000]). Її походження не викликає сумнівів: давньоанглійське *hūs*, утворене від прагерманського **khusan*, має відповідники у давньоверхньонімецькій мові *hūs*, готській – *gudhūs* 'храм' букв. 'Божа хата', давньонорвезькій – *hūs* 'хата'. Досить узагальнено наводяться значення цієї лексеми у давньоанглійський період, а саме "житло, притулок, дім", проте вже на той час лексема *house* мала кілька лексико-семантичних варіантів (далі – ЛСВ), причому деякі між собою суттєво різнилися за значенням. Морфологічна ж структура слова не змінилася (кореневий тип основи), що сприяло поширенню полісемії разом із приналежністю до власної, споконвічної лексики. Встановлено, що вже до 1149 р. ця лексична одиниця мала 8 ЛСВ [Brown 1993, с. 1269-1270]. У середньо-англійський період їхня кількість збільшилася до 23 ЛСВ, а разом із ново-англійським періодом – до 33 ЛСВ у цілому. Таким чином, процес зміни значень відбувався поступово: у ньому виокремлюються два етапи. Перший – формування основного значення, який охоплює давньоанглійський період, другий – подальший розвиток семантики лексеми *house* з виникненням переносних значень.

Досліджуючи полісемію на матеріалі німецької мови, О.Д. Огуй відзначає позитивну кореляцію полісемії слова з його невеликою довжиною і простою морфологічною будовою, що характеризує й англ. лексему *house* з її чисельними ЛСВ [Огуй 2000, с. 16].

3. Розвиток основного значення *house*

Найдетальніша класифікація зміни значень у словах розроблена С.Ульманом на основі врахування досвіду попередніх досліджень: побудована на основі різних принципів класифікація передбачає такі зміни, як логічно-риторичну, генетичні, що у свою чергу поділяються на причинні й функціональні, еклектичну, емпіричну (див. [Ullmann 1972, с. 188-230]). Найбільш доцільною для цього дослідження виявляється логічна класифікація, за якою виділяються такі зміни значення: звуження, розширення, перенесення [Ullmann 1972, с. 189]. Саме цей різновид класифікації семантичних змін знайшов обґрунтування у праці М.Д. Степанової й І.І. Чернишової [Stepanova, Cernzseva 2003, с. 39-45]. На позначення розширення значення вживається поняття "генералізація", а для звуження – поняття "спеціалізації" (у Е.Ляйзі – "конкретизація"), ці поняття також вживаються у праці англійського лінгвіста Д.Крістала [Crystal 1997; Leisi 1985, с. 136]. До "перенесення" значень більшість дослідників залучають лише метафору і метонімію, синестезію не виокремлюють від метафори, а синекдоху розглядають у складі метонімії. Найвагомішими вважаються метафоричні й метонімічні перенесення значень: у першому випадку відзначають перенесення найменування одного об'єкта на інших за подібністю, у другому – за

суміжністю [Кронгауз 2007, с. 156]. Ці зміни порушують денотативний елемент значення, зміни ж конототивного компонента виявляються у пейорації (приниження, погіршення) або меліорації (поліпшення).

Аналіз лексеми *house* дозволив визначити семантичні перенесення у денотативному компоненті, а саме семантичні зрушення у відношеннях між значеннями одного слова (метафора і метонімія) та таксономічне підпорядкування (генералізація і спеціалізація). У формуванні вторинних ЛСВ основного значення лексеми *house* у давньоанглійський період виокремлено такі типи зміни значень:

1) **Метафоричний тип** зміни значень за функціональною подібністю (2 ЛСВ): англ. *house* 'будівля для постійного житла людини' –> 'храм', тобто будівля мешкання Бога';

Метонімічні типи зміни значення, серед яких визначаються:

2) 'будівля' –> 'люди, які там проживають' (1 ЛСВ): англ. *house* 'будівля для постійного житла людини' –> 'мешканці хати, родина';

3) 'конкретне' –> 'абстрактне' (1 ЛСВ): англ. *house* 'люди, які там проживають' –> 'лінія нащадків родини, династія, особливо для людей високого рангу або тих, хто має славу';

Зміна значення на основі таксономічного підпорядкування виявляється у зрушенні відношень між вузьким і широким поняттям, які перебувають у ієрархічному підпорядкуванні один одному:

4) **Генералізація** значення (2 ЛСВ): англ. *house* 'будівля для постійного житла людини' –> 'будівля, населена або часто відвідувана людьми, але відмінна від звичайного приватного житла; будівля або місце, де виконується певна діяльність';

5) **Специфікація** значення (1 ЛСВ): англ. *house* 'будівля для постійного житла людини' –> 'окрема будівля з нульовим поверхом на рівні землі та одним або двома поверхами (на відміну від бунгало або квартири)'.

У складі основного значення визначено 8 ЛСВ, 7 з яких є вторинними щодо первинного значення 'будівля для житла людини'. Всі ЛСВ закріпилися за лексемою *house* до першої половини XII століття. Пряме значення лексеми *house* виникало завдяки метафоричному, метонімічним перенесенням, генералізації й спеціалізації. Важко визначити домінуючих тип зміни значення цієї лексеми, оскільки серед п’яти встановлених типів перенесень повторюються лише два.

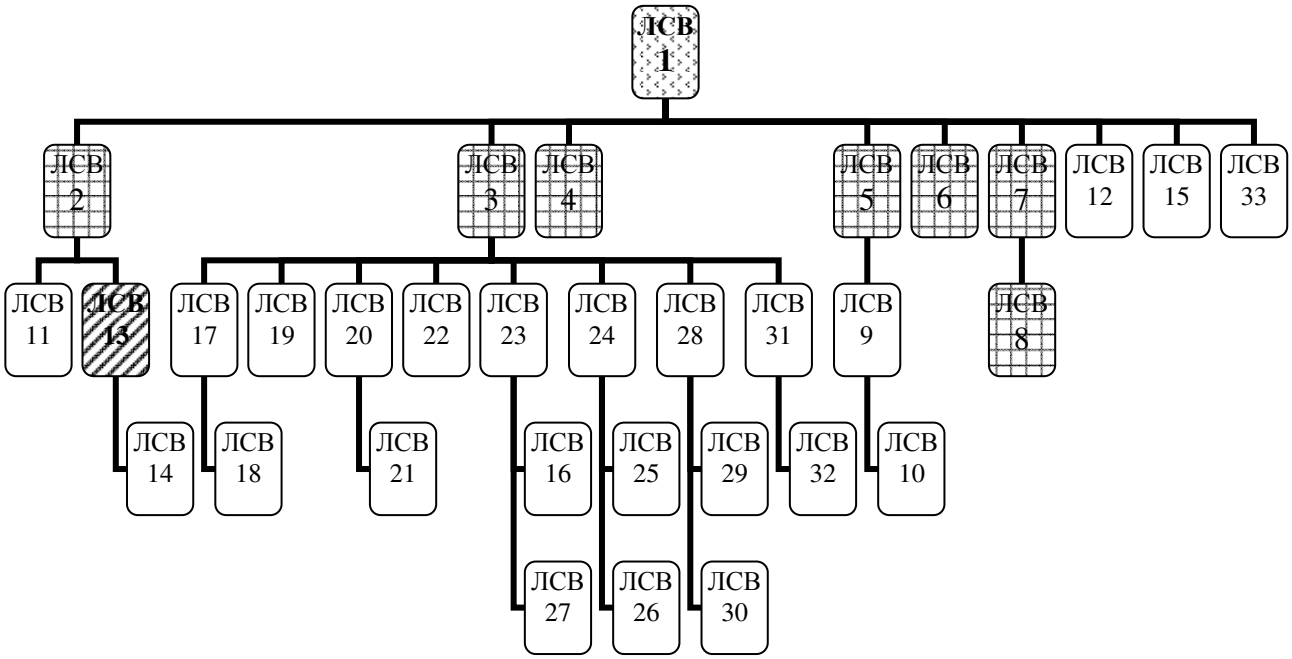
4. Співвідношення між первинними і вторинними значеннями лексеми *house*

У дослідженні розвитку первинного і похідного значень полісемічного слова слід враховувати співвідношення між ними, яке може змінюватися: існує вірогідність того, що вторинне значення завдяки широкому вжитку в мовленні стане головним. Однак такого зрушення послідовності ЛСВ у лексемі *house* не спостерігається: на чолі ієрархічної структури слова і досі збереглася сема 'будівля для постійного житла, зазвичай у якій проживає одна родина'. Отже, вихідне в історичному розвитку значення лексеми збереглося в основному значенні, з часом до нього додавалися нові значення.

А.А. Залізняк узагальнила сім існуючих у лінгвістичній літературі підходів до представлення багатозначності слів, серед яких особливої уваги заслуговує схема Є.Куриловича, що полягає у з'ясуванні "великої кількості окремих значень із заданим відношенням похідності (семантичної деривації), пов’язаних із вихідним значенням" [Зализняк 2004, с. 31]. Враховуючи, що значення слів іноді являють собою досить складну систему, М.А. Кронгауз пропонує застосовувати до них поняття семантичної сітки, під якою у вузькому смислі розуміється структура значень, пов’язаних між собою різними відношеннями, що, власне, нагадує вищезгаданий підхід до зображення полісемії слова [Кронгауз 2001, с. 155]. Наступна схема зображує

структуру лексичного значення слова *house* на сучасному етапі таким чином, що дозволяє простежити первинні і вторинні ЛСВ:

Схема 1 . Семантична структура лексеми *house* у діахронічному і синхронічному зрізах*

*Пояснення до схеми

- первинні ЛСВ представлені на фоні клітини, вони утворені від вихідного номінативного ЛСВ1;
- вторинні – без фону – виникли або від вихідного ЛСВ1, або від одного з семи первинних ЛСВ;
- ЛСВ13 є архаїзмом (на фоні діагональної риски): з 16 до початку 19 століття лексемою *house* позначали одну з клітин на шаховій дошці.

За характером організації ЛСВ у полісемантичній лексемі *house* простежується як послідовна залежність між ЛСВ, так і їхня паралельна підпорядкованість, тобто радіально-ланцюжкова полісемія, або кластер (див. схему) [Огуй 2000, с. 12-13].

На першому плані схеми – незмінний із плином часу вихідний ЛСВ1 'будівля для житла людини', від якого утворені ще 9 ЛСВ; подальший розвиток значень відбувався вже від інших, як первинних, так і вторинних ЛСВ (див. схему). Чимало похідних ЛСВ (9 одиниць) сформовано від ЛСВ3, поява якого дала підстави для досить чисельних подібних між собою семантичних змін у складі лексеми, пор.: англ. *house* ЛСВ3 'будівля, населена або часто відвідувана людьми, але відмінна від звичайного приватного житла; будівля або місце, де виконується певна діяльність' –> ЛСВ22 'бізнес-заклад, фірма, особливо друкарня, будинок моди'.

Лексема *house* продемонструвала, з одного боку, стійкість свого лексичного значення щодо збереження майже усіх ЛСВ (за винятком одного), а з іншого – велику продуктивність у формуванні нових ЛСВ, а, отже, й у наявності певних типів семантичного розвитку значень (див. 5).

5. Розвиток похідних значень лексеми *house*

Полісемія лексеми *house* зумовила наявність чималої кількості семантичних перенесень, завдяки яким відбувалося набуття нових вторинних значень. У семантичній структурі цієї лексичної одиниці виділяються 25 похідних ЛСВ, утворені на основі таких типів зміни значень, як перенесення значень і таксономічне підпорядкування:

Метафоричні перенесення: 1) **за функцією**: ЛСВ1 'будівля для постійного житла людини' –> ЛСВ9 'будівля для житла тварин (утримання тварин, зберігання чогось)'; 2) **за дією**: англ. *house* ЛСВ1 'будівля для постійного житла людини' –> ЛСВ15 'проголошення перемоги у грі';

Метонімічні перенесення:

3) **'будівля' –> 'люди, які там перебувають'**: англ. *house* ЛСВ24 'театр, кінотеатр' –> ЛСВ26 'публіка у театрі, кіно або на певному показі'; ЛСВ31 'заклад для азартних ігор, казино' –> ЛСВ32 'керівництво такого закладу'; 4) **'конкретне' –> 'абстрактне'**: англ. *house* ЛСВ24 'театр, кінотеатр' –> ЛСВ26 'вистава, показ у театрі, кінотеатрі'; 5) **'ціле' –> 'частина'**: англ. *house* ЛСВ1 'будівля для постійного житла людини' –> ЛСВ33 'житлова кімната будинку';

Випадки, коли важко визначити певний тип перенесення, бо використовуються як метафоричні, так і метонімічні елементи, визначено як комбінований 6) **метафорично-метонімічний тип**: англ. *house* ЛСВ1 'будівля для постійного житла людини' –> ЛСВ12 'будь-який із знаків зодіаку, перебування якого вважається під великим впливом певної планети';

Таксономічне підпорядкування:

7) **специфікація:** англ. *house* ЛСВ3 'будівля, населена або часто відвідувана людьми, але відмінна від звичайного приватного житла; будівля або місце, де виконується певна діяльність' –> ЛСВ19 'будівля для навчання: університет, коледж'; 8) **генералізація:** англ. *house* ЛСВ9 'будівля для житла тварин (утримання тварин, зберігання чогось)' –> ЛСВ10 'будівля для виробництва чогось'.

У таблиці зображено кількісні результати розвитку вторинних значень:

Таблиця

Типи зміни значень при розвитку похідних значень лексеми *house*

Тип зміни значення	№	Характер зміни значення	Кількість значень
Метафоричне	1.	За функцією	1 *(4%)*
перенесення	2.	За дією	1 *(4%)*
	3.	Будівля – люди	6 *(24%)*
Метонімічне	4.	Конкретне – абстрактне	2 *(8%)*
перенесення	5.	Ціле – частина	1 *(4%)*
6. Метафорично-метонімічне перенесення			5 *(20%)*
7. Специфікація			8 *(32%)*
8. Генералізація			1 *(4%)*
Усього			*25 (100%)*

За даними таблиці можна стверджувати, що похідне значення лексеми *house* формувалося на основі метафоричних, метонімічних перенесень і таксономічного підпорядкування. Продуктивною є модель конкретизації значення (8 ЛСВ), метонімічних перенесень (9 ЛСВ), особливо підтипу 'будівля' –> 'люди, які там перебувають' (6 ЛСВ), і метафорично-метонімічного перенесення. Непоширеними виявилися по одинично представлені типи генералізації значення та деяких метонімічних перенесень (див. табл.).

6. Висновки

Проведене дослідження дозволило зробити такі висновки:

6.1. Вивчення семантичної структури лексеми *house* підтверджує кореляцію між наявністю великої кількості ЛСВ (33 одиниці) і простою морфологічною будовою слова – з одного боку, та її споконвічним (германським) походженням – з іншого (див. 2).

6.2. За логічною класифікацією у розвитку основного значення лексеми *house* у давньоанглійський період відбувалися такі семантичні процеси, як метафоричні, метонімічні перенесення, і таксономічні зміщення – специфікація і генералізація (див. 3). За цей час від вихідного значення 'будівля для постійного житла людини'

сформувалося 7 ЛСВ за різними типами змін значень. Подальший розвиток лексеми відбувався ще інтенсивніше з середньо англійського періоду до теперішнього часу (див. 5).

6.3. Динамічний аспект лексеми *house* поданий у схемі, яка представляє семантичну ієрархію значень цієї полісемічної одиниці: у лексемі із 33 значеннями виділяється два типи залежності, а саме паралельна і підпорядкована, що дозволяє говорити про радіально-ланцюжкову полісемію лексеми *house* (див. 4).

6.4. У процесі розвитку лексичного значення лексема *house* зберегла співвідношення між первинними і вторинними значеннями – не відбулося ніякого перерозподілу у межах макроряду (див. 4).

6.5. Похідні значення розвивалися з середньо англійського періоду головним чином завдяки процесам специфікації й метонімічним перенесенням (див. табл.).

Література

Бодуэн де Куртенэ. Избранные труды по общему языкознанию. – Т. 1. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1963. – 384 с. *Зализняк А.А.* Феномен многозначности и способы его описания // Вопросы языкознания. – 2004. – № 2. – С. 20-45. *Кронгауз М.А.* Семантика: Уч. для вузов. – М.: Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 399 с. *Огуй О.Д.* Системно-квантитативні аспекти полісемії в німецькій мові (синхронія, діахронія та панхронія): Автореф. дис. … докт. філол. наук. – К., 2000. – 37 с. *Bell J*. 21-st Century House. – New York: Abbeville Press, 2006. – 256 p. *Carley R*. The Visual Dictionary of American Domestic Architecture. – New York: Holt Paperbacks, 1997. – 272 p. Concise Dictionary of Etymology / *Robert K. Barnhart*. – Collins, 1995. – 944 p. *Crystal D.* The Cambridge encyclopedia of the English language. – N.Y.: Cambridge University Press, 1997. – 1303 p. *Higginbotham S*. Marvelous Old Mansions and Other Southern Treasures. – Winston-Salem: John F. Blair Publisher, 2000. – 216 p. *Jenkins S.* England's Thousand Best Houses. – Penguin books, 2003. – 950 p. *Klein's* Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language / Edited by Ernest Klein. – Amsterdam-London-New-York: Elsevier Publishing Company, 1971. – 870 p. *Macmillan* English Dictionary for Advanced Learners. – Malaysia: Bloomsbury Publishing Plc, 2002. – 1691 p. Oxford Guide to British and American Culture for learners of English / *Jonathan Crowther*. – Oxford University Press, 1999. – 599 p. *Partridge E.* A short etymological dictionary of modern English. – London and New York: Routhledge, 2000. – 972 p. Praxis der Englischen Semantik / *Ernest Leisi* unter Mitwirkung von Dorothea Weniger und Walter Naef. – 2., durschges. und ergänzte Auflage. – Heidelberg: Carl Winter - Universitätverlag, 1985. – 288 S. Questions in Dynamic Semantics / Edited by *Maria Aloni, Paul Dekker*. – Amsterdam: Elsevier Ltd, 2007. – 358 p. *Stepanova M.D., Cernzseva I.I.* Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. – 3, verbesserte Aufl. – Moskau: Academia, 2003. – 256 s. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / Edited by *T.F.Hoad.* – Oxford University Press, 1996. – 552 p. The New Shorter Oxford English Dictionary on historical principles / Edited by *Lesley Brown*. – Clarendon Press, 1993. – v.1-2, 3801 p. *Ullmann S*. Gründzüge der Semantik. Die Bedeutung in sprachwissenschaftlicher Sicht. – 2., unveränderte Auflage. – Berlin, New York: Walter de Gruyter, 1972. – 348 S.

РЯБЕНКО Г.А.
(Запорізький національний університет)

НОВОТВОРИ У ВІДОБРАЖЕННІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЬОГОДЕННЯ (на прикладі німецької мови)

Важною складовою праці журналіста є аналіз соціальної будови світу, отже, ЗМІ здатні широко та динамічно інтегруватися у всі сфери та процеси життя суспільства і як один із каналів соціальної та політичної комунікації, транслюють соціальні уявлення, які виступають засобом інтерпретації подій та ситуацій" [Дейк 2000, с.22]